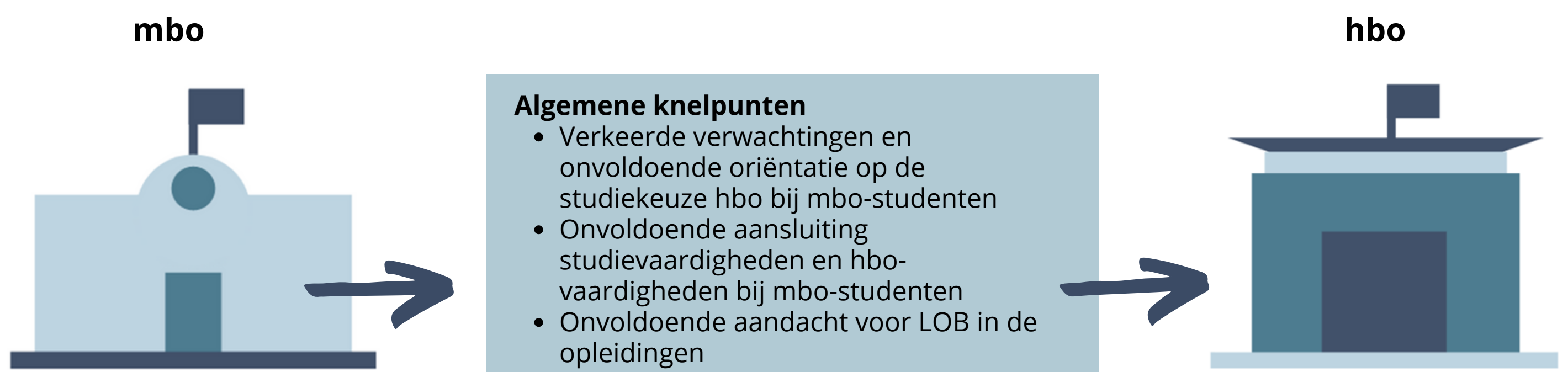

Handreiking verbeteren doorstroom mbo-hbo

Ervaringen van doorstroomactiviteiten in de Gelderse beroepskolom

Deze handreiking hoort bij een praktijkgericht onderzoeksproject naar het verbeteren van de doorstroom van Gelderse mbo-studenten naar het hbo. Het doel van het project was om met docenten van mbo- en hbo-instellingen en onderzoekers van de HAN, KBA Nijmegen en Oberon activiteiten te ontwerpen en te implementeren die deze overstap voor studenten makkelijker maken. Sommige activiteiten bouwden voort op eerder ontwikkelde activiteiten, andere activiteiten zijn nieuw ontworpen. Dit project liep van 2019 tot 2022 met subsidie van het Nationaal Regieorgaan Onderwijs.

Deze handreiking geeft een indruk van de activiteiten, het bijbehorende onderzoek en de lessen die hieruit volgen. Hiermee kunnen professionals van andere mbo- en hbo-instellingen inspiratie opdoen en goede voorbeelden gebruiken in hun eigen onderwijspraktijk.

Achtergrond

Er is veel aandacht voor de overgang van studenten van mbo naar hbo. Deze overgang biedt studenten de mogelijkheid om stapsgewijs op te stromen. In de praktijk vallen relatief veel studenten die vanuit het mbo doorstromen in het eerste jaar in het hbo uit. Deze uitval is tijdens de coronapandemie licht gedaald, maar blijft een knelpunt.

Voor een succesvolle overstap van mbo naar hbo is samenwerking nodig tussen instellingen. Het gaat dan niet alleen om samenwerking rondom individuele studenten, maar ook om samenwerking gericht op het afstemmen van het onderwijs op het niveau van opleidingen, instellingen en stelsel.

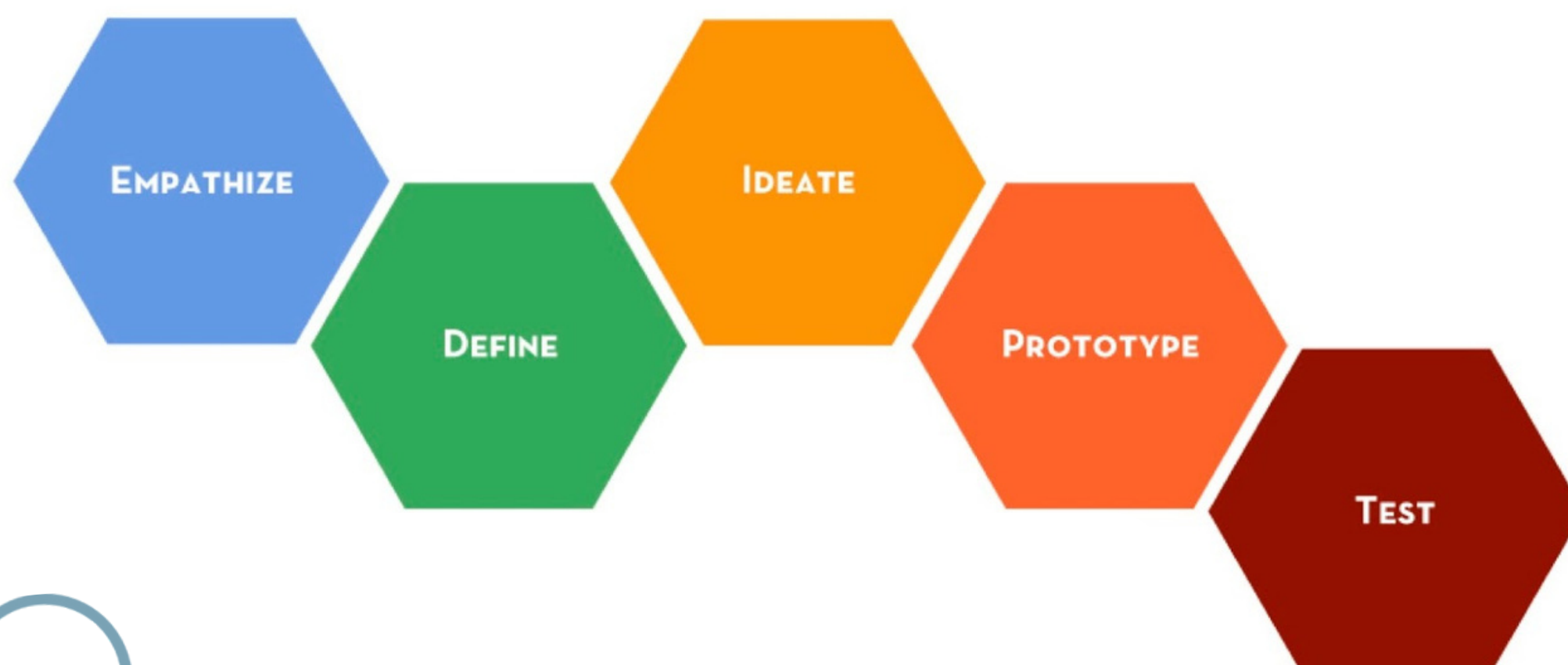
Deelnemende Gelderse mbo- en hbo-instellingen

Designteams

Binnen het project was het de wens van de betrokken Gelderse mbo-instellingen en de HAN om voort te bouwen op reeds bestaande activiteiten. Deze activiteiten zijn doorontwikkeld en verbreed naar andere instellingen in de regio. De activiteiten zijn (door)ontwikkeld in drie designteams met docenten en studieloopbaanbegeleiders met de wens om zoveel mogelijk bij de praktijk en behoeften van studenten aan te sluiten. Binnen de designteams is gewerkt op basis van de design thinking methode. Deze methodiek kenmerkt zich door een sterke koppeling tussen ontwerp, uitvoering en onderzoek/evaluatie en stelt de gebruiker, in dit geval de student, centraal.

De vijf fasen van design thinking

Welke problemen signaleerden de designteams?

Voorlichting en oriëntatie

- Beperkte aandacht voor het hbo op het mbo
- Te weinig zicht op hbo-vaardigheden in het mbo
- Mbo-studenten hebben geen realistisch beeld van het hbo en kunnen zich moeilijk voorstellen hoe het is om te studeren op het hbo

Verschillen tussen het mbo en hbo

- Verschil laatste jaar mbo en eerste jaar hbo is groot. Na een beroepsgericht laatste mbo-stagejaar op het hbo weer de boeken en schoolbanken in.
- Onvoldoende aansluiting studie- en hbo-vaardigheden bij mbo-studenten.

Kennis over mbo en hbo bij docenten

- Te weinig verbinding tussen mbo- en hbo-docenten
- Te weinig kennis bij docenten van elkaars onderwijs om studenten goed te kunnen adviseren en begeleiden

"De docent deed heel negatief over het hbo. Ze probeerde iedereen te ontmoedigen om naar het hbo te gaan. Ze heeft bijvoorbeeld gezegd dat je met een grote achterstand begon op het hbo. Ik was bang gemaakt, maar het hbo viel wel mee. Ik merk wel dat ik wiskunde en mechanica heb gemist op het mbo. De overstap was makkelijker geweest als we deze vakken al gehad zouden hebben." hbo-student, voorheen mbo-student

"Studenten krijgen als ze overstappen te maken met de kwaliteit van aangeleerde vaardigheden. Er wordt verwacht dat ze initiatief nemen en verslagen kunnen schrijven. Maar dat klopt niet altijd." hbo-docent

"De overstap van het mbo naar het hbo was erg groot. Op het mbo is alles volledig anders. Met "alles" bedoel ik de manier van lesgeven, de regels, de toetsen, het tijdsbestek dat je kwijt bent aan een vak. Vooral het laatste was een erg grote overgang. Op het mbo is de lesstof niet groot en zal je met 2 uur leren makkelijk een voldoende halen. Op het hbo moet je echt de boeken induiken wil je een voldoende halen en de lesstof goed begrijpen." hbo-student, voorheen mbo-student

Designteams en interventies

Er zijn drie thematisch georganiseerde designteams opgezet. In elk designteam is van elke ROC een docent vertegenwoordigd, een docent van de HAN en een onderzoeker van de HAN of KBA Nijmegen, die als procesbegeleider optrad.

Team I: Mbo-keuzedeel 'Vorbereiding op het hbo'

Deelnemers: HAN, ROC Nijmegen, ROC RijnIjssel en het Graafschap College.

Achtergrond: Dit designteam richt zich op het keuzedeel voorbereiding hbo binnen het domein economie. De activiteiten van dit designteam richten zich op het treffen van voorbereidingen van mbo-studenten op het volgen van een hbo opleiding. Hierbij is er aandacht voor de oriëntatie van mbo-studenten op het kiezen van een passende hbo-opleiding en op het ontwikkelen van hbo-competenties.

Ontwerpvrage: Hoe kan een beter bewustzijn van de studievoordigheden die nodig zijn voor het hbo en de mate waarin studenten deze al of niet beheersen bijdragen aan een meer overwogen keuze voor het hbo en een goede voorbereiding op het hbo?

Product: Een document, ook wel 'magazijn' genoemd, met de generieke studievoordigheden-set voor doorstroom mbo-hbo (zie [hier](#)) waar per vaardigheid een aantal deelvaardigheden geformuleerd is en er oefenmateriaal beschikbaar is.

"Wat we denken binnen de projectgroep is voornamelijk dat studenten moeten kijken welke competenties heb ik straks nodig op het hbo en bezit ik die? En daar moeten ze eigenlijk op het mbo aan gaan werken, zodat ze goed voorbereid op het hbo komen".
docent ROC Nijmegen

"Vandaag hebben we mbo-studenten een duidelijk beeld proberen te geven hoe het hbo in elkaar zit en wat je kunt verwachten als je switcht van mbo naar hbo. En welke mogelijke sociale opleidingen aansluiting kunnen bieden op de opleiding die ze nu al volgen".
Hbo-student

Team II: Voorlichtingsactiviteiten gericht op het hbo

Deelnemers: HAN, ROC Nijmegen, Astrum College, ROC RijnIjssel en het Graafschap College.

Achtergrond: Het tweede designteam richtte zich op voorlichtingsactiviteiten buiten het curriculum. Het doel van dit designteam was een betere inbedding van het *hbo-proof festival* en de *hbo-survivaldag* bij de ROC's en de HAN. Binnen dit designteam is voortgebouwd op de ervaringen van het designteam van het Graafschap College en de HAN dat bezig is geweest met voorlichtingsactiviteiten in het kader van de overstap mbo-hbo.

Ontwerpvrage: Welke bijdrage levert een voorlichtingsdag - door studenten georganiseerd en vooral gericht op hbo-studievoordigheden - aan het creëren van een realistisch beeld van het hbo en daarmee aan een bewustere keuze voor het hbo?

Product: Het doel was om een eerste pilot uit te voeren in het studiejaar 2020/2021. Door corona-maatregelen kon er in het voorjaar van 2021 geen fysieke voorlichting plaatsvinden, waardoor er een online evenement is georganiseerd. In 2022 is de voorlichtingsactiviteit nog twee keer fysiek georganiseerd voor studenten van ROC Nijmegen die wilden doorstromen in het educatieve domein en voor studenten van alle vier de ROC's die wilden doorstromen naar een opleiding in de sectoren Techniek en ICT.

Team III: LOB-training voor mbo- en hbo-docenten

Deelnemers: HAN, ROC Nijmegen, Astrum College, Technova College en het Graafschap College

Achtergrond: Het derde designteam richtte zich op het ontwerpen van (een) generieke oriënterende activiteit(en) binnen reguliere LOB-lessen of activiteiten, gericht op de doorstroom van mbo naar hbo. Dit designteam bouwde voort op het doorstroomarrangement dat ontwikkeld is door ROC A12 en de HAN en gericht is op het beschikbaar maken van LOB-instrumenten voor loopbaanbegeleiders.

Ontwerpvrage: Hoe kan LOB zodanig geprofessionaliseerd worden dat mbo- en hbo-docenten beter toegerust zijn om studenten te begeleiden in de overstap van het mbo naar het hbo?

Product: Het designteam heeft een training van drie bijeenkomsten (inclusief een reflectie-bijeenkomst) ontworpen waarin mbo- en hbo-docenten elkaar ontmoeten op locatie, gekoppeld aan het thema LOB. Er hebben 19 mbo- en hbo-docenten (gedeeltelijk) deelgenomen aan de training. Na afloop van de training is aan alle deelnemers een evaluatie verzonden om feedback op te halen voor een eventuele doorontwikkeling van de training.

"Deze middag was een hele leuke ervaring. Ik ben al jaren slb'er, maar het is onwijs goed om iedere keer toch weer te blijven scholen en na te blijven denken over wat is je rol, wat is je functie, wat doe je nou precies met jouw studenten. En zeker met dit onderwerp, van hoe begeleid je ze nou zo goed mogelijk naar het hbo?".
slb'er Technova College

Volgen en meten van de activiteiten

Het meetinstrument hbo-competenties

Bij de Gelderse mbo-instellingen en de HAN was behoefte om beter inzicht te krijgen in de bijdrage van de ontworpen activiteiten op de ontwikkeling van hbo-competenties. Daarom is een meetinstrument ontwikkeld waarmee studenten die willen doorstromen naar het hbo kunnen bepalen waar zij staan in hun ontwikkeling van hbo-competenties, welke doorstroomactiviteiten hieraan hebben bijgedragen en waar nog hiaten zijn in hun ontwikkeling. Het doel van dit meetinstrument is dan ook tweeledig:

- Het bieden van inzicht op individueel niveau aan studenten en docenten in (de ontwikkelingen van) hbo-competenties. Hierdoor kan het meetinstrument ook gebruikt worden voor reflectiedoeleinden.
- Het bieden van inzicht in de bijdrage van de doorstroomactiviteiten aan de ontwikkeling van hbo-vaardigheden bij studenten en het voorspellen van studiesucces in het hbo.

Onderwerpen meetinstrument

Generieke studievaardigheden

- Plannen
- Samenwerken
- Bronnen gebruiken
- Teksten lezen
- Reflecteren
- Probleem oplossen

Loopbaancompetenties

- Kwaliteitenreflectie
- Motievenreflectie
- Werkexploratie
- Loopbaansturing
- Netwerken

Deelname activiteiten

- Deelname van doorstroom- en voorlichtingsactiviteiten
- Behulpzaamheid activiteiten

Met het meetinstrument kunnen laagdrempelig, op grote schaal en op herhaalde momenten (digitaal) metingen afgenomen worden bij een (zelfde) groep studenten. Het meetinstrument is gedurende de looptijd van het onderzoeksproject bij diverse groepen van mbo- en hbo-studenten afgenomen. We kunnen deze groepen van studenten indelen in een tweetal examencohorten mbo. Meer informatie over de methoden en onderbouwing van de vragenlijst zijn te vinden in de onderzoeksrapportage.

Kenmerken meetinstrument

- De vragenlijst is gemakkelijk in te vullen door studenten.
- Het biedt de mogelijkheid om een groot aantal studenten te bereiken.
- Er kunnen verschillende type studenten worden geïdentificeerd die verschillen in de mate waarop ze (volgens zichzelf) zijn voorbereid op het hbo. Op deze gegevens kan worden ingespeeld met beleid en ondersteuning vanuit docenten en slb-ers.
- De vragenlijst kan meerdere keren worden uitgezet bij dezelfde studenten. Hierdoor kunnen ontwikkelingen gevolgd en mogelijke trends geïdentificeerd worden. Er kunnen echter geen uitspraken gedaan worden over het aantonen van 'harde effecten'. Mogelijk spelen (onbekende) externe factoren ook een rol.
- Het meetinstrument kan verder ontwikkeld worden als een zelfreflectie-tool voor studenten.
- De vragenlijst is subjectief, omdat het een zelfbeoordeling van de studenten betreft. Hierdoor kan sprake zijn van bias.

Voorspellende waarde van het meetinstrument

Van hbo-studievaardigheden en LOB-competenties wordt verwacht dat ze bijdragen aan een soepele overstap naar het hbo. Onderzocht is in hoeverre de hbo-vaardigheden en de LOB-competenties, zoals gemeten met het meetinstrument, daadwerkelijk een voorspellende waarde hebben voor studiesucces in het hbo, onder controle van relevante achtergrondkenmerken van de studenten (geslacht, leeftijd, leerweg en sector van de opleiding). De analyses lieten het volgende zien:

- **Hbo-studievaardigheden:** Mbo-studenten die (zichzelf) bij het instromen in het hbo hoger scoren op de hbo-vaardigheden plannen, reflecteren en probleemoplossen hebben een hogere studievoortgang (meer behaalde studiepunten) aan het einde van hun eerste jaar in het hbo.
- **LOB-competenties:** Mbo-studenten die bij het instromen op het hbo hoger scoren op de LOB-competentie netwerken hebben een hogere studievoortgang (meer behaalde studiepunten) aan het einde van hun eerste jaar in het hbo. Mbo-studenten die hoger scoren op de LOB-competentie werkexploratie vallen minder vaak uit in het eerste jaar hbo.

Praktijklessen en aanbevelingen

Uit de verschillende ontworpen activiteiten, de designteams en uit het aansluitende onderzoek volgen verschillende lessen en aanbevelingen voor instellingen die de doorstroom in de beroepskolom willen verbeteren. We onderscheiden praktijklessen en aanbevelingen op het gebied van behoeften van studenten, professionalisering docenten & LOB, en organisatie & randvoorwaarden.

Behoeften van studenten

- Bevraag de doelgroep (in dit geval studenten en docenten). In de praktijk blijkt dit niet vanzelfsprekend te zijn, terwijl het van grote meerwaarde is omdat het de aansluiting bij de praktijk kan waarborgen.
- Sluit aan op concrete behoeftes: betrek studenten bij de verschillende fasen van het ontwerp van activiteiten, in ieder geval bij de probleemverkenning, reflectie op het ontwerp en de evaluatie.
- Mbo-studenten hebben behoefte aan een positieve benadering over de overstap naar het hbo. Nu blijkt nog uit gesprekken met studenten dat zij soms gedemotiveerd worden door hun docenten op het mbo, in plaats van gestimuleerd om hun mogelijkheden te verkennen. Ook in relatie tot kansengelijkheid is dat een gemiste kans.

Impressie proefstudeerdag

Professionalisering docenten en LOB

- LOB hoort in de visie en het beleid te zitten van scholen en teams. Tijdens elk vak en door elke docent kan aandacht aan LOB worden gegeven.
- De behoefte aan professionalisering op het gebied van LOB is groot onder mbo- en hbo-docenten. Mbo- en hbo-docenten hebben behoefte aan concrete handvatten om mbo-studenten beter te kunnen begeleiden in hun overstap naar het hbo.
- Besteed meer structurele aandacht aan het vergroten van kennis over doorstroom en het handelingsperspectief van docenten en slb'ers op dit gebied. Trainingen rondom LOB dragen bij aan die kennis en bewustwording. De training die in dit onderzoek is ontworpen biedt ruimte voor doorontwikkeling voor professionalisering.
- Laat docenten en studenten zelf een actieve rol spelen in initiatieven gericht op loopbaanontwikkeling en beroepsoriëntatie, zoals bij de hbo-survivaldag en de LOB-training. Zo wordt het iets wordt van de opleidingen zelf. Facilitering van studenten en docenten is hierbij van belang.
- De ontmoeting en het gesprek tussen de mbo- en hbo-docent werkt inspirerend en brengt beide werelden dichter bij elkaar. De ontmoeting tussen docenten is waardevol, maar vraagt een goede organisatie. Het succes van een dergelijk project is sterk afhankelijk van de mate waarin docenten vrijgemaakt worden om te kunnen meewerken aan het project.

Organisatie en randvoorwaarden

- Er is behoefte aan maatwerk en interventies op team-, locatie- en instellingsniveau.
- Een bottom-up benadering vult instellingsbrede initiatieven aan en staat dichter bij de inhoud en de praktijk van de opleiding. Ondervang risico's dat het te kleinschalig wordt en teveel afhankelijk van individuen.
- Inbedding in en steun van de organisatie is belangrijk om activiteiten te borgen in de organisatie:
 - Beleg opdrachtgeverschap intern
 - Ondersteun en faciliteer docenten in designteams.
 - Sluit aan bij school- of bestuursbrede netwerken die zich bezighouden met doorstroom.

Impressie training loopbaanorientatie en -begeleiding LOB

Praktische voorbeelden en tools

Een belangrijke aanbeveling die volgt uit het project is om meer gebruik te maken van de kennis en goede voorbeelden van andere instellingen. Er zijn veel regio's die bezig zijn met initiatieven rond de overstap mbo-hbo, maar er is weinig verbinding tussen deze regio's. Om te voorkomen dat we afzonderlijk van elkaar "het wiel uitvinden" geven we hieronder enkele voorbeelden van regionale en landelijke initiatieven vanuit het project en daarbuiten.

Expertisepunt LOB

Het Expertisepunt LOB ondersteunt vo-, mbo-, en hbo-scholen bij het versterken van de loopbaan oriëntatie en - (studie) begeleiding van jongeren.

Het LOB biedt o.a.:

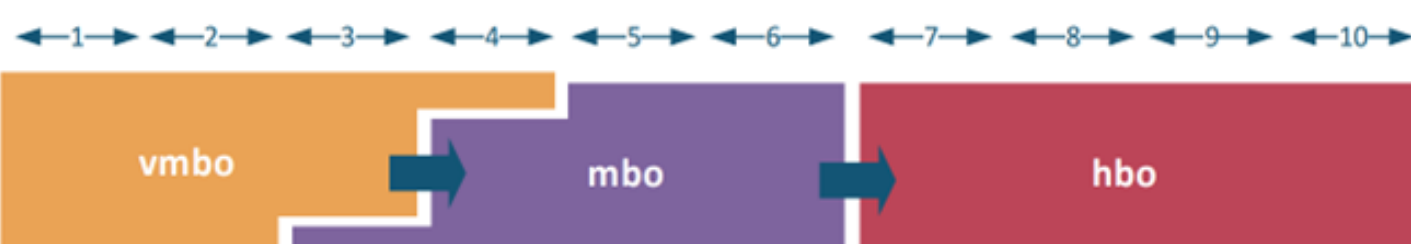
- Opdrachtenbank
- Praktijkvoorbeelden
- Bijeenkomsten
- LOB-netwerken

Voor meer informatie en praktische tools zie: www.expertisepuntlob.nl

Praktijkvoorbeeld: Aangepaste leerroutes TOT & HGL

Er worden diverse aangepaste leerroutes vmbo-mbo-hbo aangeboden om studenten de mogelijkheid te bieden om deze leerroutes versneld te doorlopen. Veelal gaat het om samenwerkingsverbanden van vmbo-, mbo- en hbo-instellingen die programma's aanbieden voor talentvolle studenten met een sterk praktijkgerichte oriëntatie. Vanuit een NRO-subsidie is er onderzoek gedaan naar twee van deze routes: Het Groene Lyceum (HGL) en Talentontwikkeling Techniek (TOT).

Schematische weergave TOT-route

Beide routes zijn los van elkaar ontwikkeld, elk binnen hun eigen context. Het onderzoek biedt praktijkgerichte kennis over hoe dergelijke doorlopende leerroutes vorm krijgen, hoe ze omgaan met de context en obstakels, welke populaties ze aantrekken (en waarom), en wat de resultaten zijn. Meer informatie vind je [hier](#)

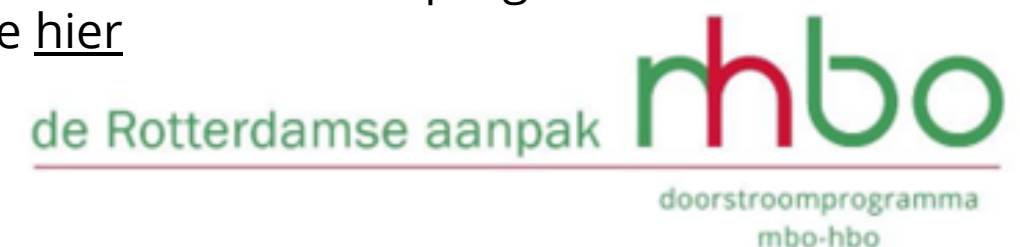
De knapzak

De knapzak is een verzameling van tools die je kunt inzetten voor LOB, gecategoriseerd per loopbaancompetentie. Dit helpt de student in zijn/haar (studie)loopbaanontwikkeling.

De knapzak is gecategoriseerd naar de 5 loopbaancompetenties van Meijers, Kuijpers en Bakker (2006), namelijk kwaliteitenreflectie, motievenreflectie, werkexploratie, loopbaansturing en netwerken. Per loopbaancompetentie staan er verschillende tools beschreven. De knapzak vind je [hier](#)

Praktijkvoorbeeld: Rotterdams doorstroomprogramma mbo-hbo

Om de doorstroom te verbeteren is binnen het project 'de Rotterdamse aanpak' een doorstroomprogramma mbo-hbo ontwikkeld. Dit is een integraal programma om studenten uit economische, logistieke en juridische opleidingen te helpen bij de overstap van mbo naar hbo. Het programma bestaat niet alleen uit een mbo-keuzedeel, maar ook uit individuele begeleiding, verdiepingslessen en peer-coaching. Deze peer-coaching wordt zowel in het laatste jaar van het mbo als in het eerste jaar van het hbo geboden om zo een zachte landing te bevorderen. Om inzicht te krijgen in de kwaliteit van het ontwerp van het doorstroomprogramma en de uitvoering ervan, is een kwalitatief onderzoek uitgevoerd. Uit dit onderzoek blijken verschillende verbeterpunten en succesfactoren van het doorstroomprogramma. Meer informatie vind je [hier](#)

Praktijkvoorbeeld: LOB traject op ROC Rijn IJssel

Rijn IJssel ontwikkelde een LOB-werkwijze waarmee studenten snel inzicht krijgen in de LOB-competenties en hoe ze die kunnen verbeteren.

"LOB voelde in eerste instantie als iets dat er extra bij kwam, maar we ontdekten dat we eigenlijk al best veel deden." LOB-intermediair

Na het inventariseren van de hiaten, zijn de gaten opgevuld met LOB activiteiten (o.a. uit de database van het Expertisepunt LOB) en is er een programma ontworpen. Vervolgens is met enkele studenten een pilot gedraaid. De pilot verliep zo succesvol dat hij de komende jaren wordt uitgerold over de andere opleidingen van Rijn IJssel.

Colofon

April 2023

Deze handreiking is gemaakt door KBA Nijmegen, HAN en Oberon

Het onderzoek is uitgevoerd door KBA Nijmegen, HAN en Oberon in samenwerking met ROC A12, Graafschap College, HAN, ROC Nijmegen en Rijn IJssel en is gefinancierd door het NRO